

УДК 355.1(477)"195/20"

DOI: 10.24919/2312-2595.9/51.254467

Тетяна ЛОГВИНЮК

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії і культури України та спеціальних історичних дисциплін, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Україна, індекс 08401 (diamondstars@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0892-2993>

Бібліографічний опис статті: Логвинюк, Т. (2022). Становлення і розвиток Збройних Сил України в умовах викликів кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 9/51, 320–328. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.9/51.254467>.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Анотація. Мета дослідження. Дослідити, проаналізувати та розкрити основні етапи становлення і розвиток Збройних Сил України в умовах викликів кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на цивілізаційному підході та принципах історизму, об'єктивності, детермінованості, системності і застосуванні історико-типологічного, порівняльно-історичного, історикохронологічного методів і методів класифікації та узагальнення. Їх залучення створило можливості для всебічного аналізу комплексу джерел і літератури й здійснення наукової реконструкції тенденцій, закономірностей та реального дослідження важливості становлення Збройних Сил України крізь призму часу, які створювалися на багатовікових військових традиціях завдяки чому Україна відроджується та стає незалежною державою.

Наукова новизна полягає у тому, що сьогодні як ніколи в умовах російсько-української війни актуалізується синтез наукових знань про героїчні і трагічні сторінки вітчизняної історії, в основі

© Тетяна Логвинюк, 2022

яких лежить переосмислення місця і ролі Збройних Сил України в сучасній війні демократичної і авторитарної цивілізації.

Розкрито історичне минуле нашого народу. Протягом кількох століть українці відстоювали свою незалежність, державність із зовнішнім супротивником. Експансія як природний прояв самоствердження багатьох народів, які мешкали поруч з українцями, змушувала останніх приділяти підвищену увагу військовій справі, вчитися обороняти право на власне політичне, економічне, соціокультурне життя.

Висновки. Виникнення і розвиток Збройних Сил України вважається священним обов'язком, адже прийняло на себе одну із державних функцій – захист України від нападу зовнішніх ворогів. В умовах російсько-української війни визначним чинником суверенітету, і територіальної цілісності незалежної України є Українські Збройні Сили, які пройшли складний багатосторонній шлях становлення і розвитку.

Набуваючи досвід у горншлих війни, Збройні Сили України удосконалюють злагодженість і взаємодію військових підрозділів, оволодівають досвідом країн НАТО, впроваджують сучасні військові технології. У російсько-українській війні Збройні Сили України захищають цивілізаційний вибір українського народу – демократію і Європейське майбутнє.

Ключові слова: відродження; військо; Збройні Сили; держава; народ; оборона; Україна.

Tetyana LOHVYNYUK

PhD (History), Associate Professor, Department of History and Culture of Ukraine and Special Historical Disciplines, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav, Ukraine, postal code 08401 (diamondstars@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0892-2993>

To cite this article: Lohvynyuk, T. (2022). Stanovlennia i rozvytok Zbroinykh Syl Ukrainy v umovakh vyklykiv kintsia XX – pochatku XXI st. [Formation and development of the Armed Forces of Ukraine in the conditions of the challenges of the end of the 20th – early 21st century]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 9/51, 320–328. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.9/51.254467> [in Ukrainian].

**FORMATION AND DEVELOPMENT
OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE
IN THE CONDITIONS OF THE CHALLENGES
OF THE END OF THE 20th – EARLY 21st CENTURY**

***Summary.** The purpose of this study is to investigate, analyze and reveal the main formation stages and the development of the Ukraine Armed Forces from the late twentieth to early twenty first centuries. **The methodological** framework for the study is based on the civilizational approach and the principles of historicism, objectivity, determinism, systematics and application of historical-typological, comparative-historical, historical-chronological methods and methods of classification and generalization. Their involvement created opportunities for a comprehensive analysis of the complex of sources and literature and the implementation of scientific reconstruction of tendencies, regularities and real study of the importance of the formation of the Ukrainian army through the prism of time, and the problems of the Armed Forces development, which were created on centuries-old military traditions due to which Ukraine is reborn and becomes an independent state. **The scientific novelty** lies in the fact that today, more than ever, in the conditions of the Russian-Ukrainian war, the synthesis of scientific knowledge about the heroic and tragic pages of national history is being updated, which is based on a rethinking of the place and role of the Armed Forces of Ukraine in the modern war of a democratic and authoritarian civilization.*

For the past several centuries, the people of Ukraine defended their independence and statehood from external adversaries. Expansion as a natural manifestation of self-affirmation of many peoples living in countries next to Ukraine, forced them to pay more attention to military affairs, their own rights as well as their own political, economic, and cultural.

***Conclusions.** Through the emergence and development of the Ukraine Armed Forces it is considered a sacred call of duty (as it has assumed one of the state functions); to protect Ukraine's sovereignty from attack by foreign forces. In the current conditions of the 2022 Russian-Ukrainian war, the significant factor in the sovereignty and territorial integrity of an independent Ukraine. The Ukraine Armed Forces have undergone a complex multilateral path of formation and development. Gaining experience in the early stages of war, the Ukraine Armed Forces improve the coherence and interaction of military units. They learned from the experience of NATO countries and implement*

modern military technologies. In the 2022 Russian-Ukrainian war, the Armed Forces of Ukraine defend the civilized choice of the Ukrainian people, their democracy and the European future.

Key words: *revival; army; Armed Forces; state; people; defense; Ukraine.*

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни актуалізується вивчення основних етапів становлення і розвитку Збройних Сил України, удосконалення їхньої законодавчої бази, перехід на стандарти НАТО, особистої мотивації захисників Вітчизни. У цьому контексті Україна має багатовікові власні традиції і водночас «багатообіцяючий потенціал для формування власної цивілізаційно-культурної моделі розвитку, що спирається... на традиції східнохристиянської та центральноєвропейської культурної спадщини...» (Рафальський та ін., 2020, с. 418).

Водночас «цивілізаційний поступ України в Європу неможливий без декомунізації суспільного і політичного життя нашого суспільства» (Рафальський та ін., 2020, с. 419).

Російсько-українська війна рельєфно розкрила істинну сутність захисника Батьківщини, яка здатна приймати правильні рішення в умовах екстремальних ситуацій. На новому етапі історії український народ захищає державний суверенітет України, конституцію, свій демократичний Європейський вибір.

Актуальність пропонованого дослідження полягає і в тому, що в ньому аналізуються важливе місце і роль військових традицій у сучасній розбудові Збройних Сил України.

Аналіз джерел та останні дослідження. Провідною тематикою досліджень Збройних Сил України є становлення і розвиток української армії, її матеріально-технічне забезпечення, модернізація і впровадження нових видів озброєння, перехід на стандарти НАТО тощо.

Проблематику функціонування і розвитку Збройних Сил України в новітню добу розглядали велика кагорта дослідників, зокрема (О. Бодрук, Г. Костенко, В. Косевцов, В. Мандрагелі, Г. Перепелиця, В. Смолянюк, М. Требін, М. Шевченко та ін.), а також зарубіжні (П. Белбутовські, Дж. Курт, С. Колін, Р. Ротберг, С. Гантінгтон, Дж. Шерр та ін.) науковці (Єрмоленко, 2006, с. 7).

Водночас, як відзначає дослідниця І. Колесник, на сучасному етапі розвитку історичної науки історіографія фактуалізує ідеї, теорії, котрі в нових умовах набувають актуального значення та змісту (Колесник, 2013, с. 26). Це стосується і проблематики Збройних Сил України в умовах впливів ХХІ ст.

Мета роботи полягає в розкритті основних етапів розбудови Збройних Сил України, їх законодавчої бази, що сприяло формуванню сучасної української армії, яка дає гідну відсіч російському агресору.

Виклад основного матеріалу. Сучасна Українська держава успадкувала військові традиції доби Київської Русі, Козацької держави УНР. В умовах російсько-української війни діють військові формування 72-га окрема механізована бригада імені Чорних Запорозжців Збройних Сил України, 93-тя окрема механізована бригада «Холодний Яр», 92-га окрема механізована бригада імені кошового отамана Івана Сірка та ін.

Відомо, що після розпаду СРСР Україна отримала у спадок одне з найбільших і найпотужніших військових угруповань у Європі, оснащене ядерною зброєю та загалом більш сучасними зразками звичайного озброєння та військової техніки. На території України на той час дислокувалися: ракетна армія, три загальновійськові та дві танкові армії, один армійський корпус, чотири повітряні армії, окрема армія Протиповітряної оборони (ППО), Чорноморський флот (Кожин, 2001, с. 5).

Усього угруповання військ і сил нараховувало майже 780 тисяч осіб особового складу, 6,5 тисяч танків, понад 7 тисяч бойових броньованих машин, до 1,5 тисячі бойових літаків, понад 350 кораблів та суден забезпечення, 1272 стратегічні ядерні боеголовки міжконтинентальних балістичних ракет та понад 2,5 тисячі одиниць тактичної ядерної зброї.

Варто сказати без перебільшення, що це ще не були Збройні Сили незалежної держави в повному розумінні цього слова, наша держава лише отримала деякі фрагменти військової машини Радянського Союзу. Тому влада 24 серпня 1991 року ухвалює рішення про те, щоб взяти під свою юрисдикцію всіх розташованих на українському терені військових формувань Збройних Сил колишнього СРСР та створення одного з ключових відомств – Міністерства оборони України (Корнієнко та ін., 2002, с. 16).

Саме цей період увійшов в історію тим, що наша держава постає як лідер серед колишніх радянських республік у створенні власної армії як гаранта реальної державності. Уряд України приступив до створення Збройних Сил та інших військових формувань. Можна охарактеризувати три основні етапи військового будівництва в державі:

Перший (1991–1996) – це період коли формується основа Збройних Сил України.

Другий (1997–2013) – період розбудови Збройних Сил України.

Третій (з 2014–2022) – період російсько-української війни запровадження стандартів НАТО, переосмислення місця і ролі Збройних Сил України в сучасній війні демократичної і авторитарної цивілізації.

Коротко описуючи перший етап, варто зазначити, що одночасно було сформовано правову основу діяльності Збройних Сил, реорганізацію їх структур, створено відповідні системи управління, забезпечення та інші елементи, необхідні для їх функціонування.

Варто зауважити що характерними ознаками для першого етапу коли формувалися основи Збройних Сил України, було значне скорочення військових структур, зменшення чисельності особового складу, кількості озброєнь і військової техніки. На кінець 1996 р. було скорочено понад 3,5 тис. різноманітних військових структур, майже 410 тисяч чоловік особового складу. Значно зменшилася кількість озброєнь та військової техніки: бойових літаків – на 600 одиниць, вертольотів – майже на 250 одиниць, парк танків і бойових броньованих машин скоротився майже на 2400 і 2000 відповідно.

В основу процесу створення власного війська було покладено політичне рішення керівництва України стосовно без'ядерного й позаблокового статусів держави. Навіть було враховано обмеження, пов'язані з ратифікацією Договору «Про звичайні збройні сили в Європі» та виконанням Ташкентської угоди 1992 р., якою встановлювалися максимальні рівні озброєння не тільки для кожної держави колишнього СРСР, а й для так званого «флангового району». В Україні до нього входили Миколаївська, Херсонська, Запорізька області та Автономна Республіка Крим. На ті ж роки припадає й реалізація ядерного роззброєння України.

Попри різноманітні негаразди та складність цього періоду, в основі національного війська було створено Генеральний штаб, Міністерство оборони тощо. Проте згодом виявилось, що цей процес лише починався та був не досконалим, адже згодом з'ясувалось, що не було ані чіткого плану, ані визначеної послідовності дій, бракувало досвідчених та компетентних кадрів для реалізації задумів, зміна керівництва (1991–1996), три Міністри оборони та чотири начальники Генерального штабу. Відколи розпочалося формування Збройних Сил України, то їх було оновлено приблизно на 70 %. Зміни були в усьому, починаючи від командуючих військами закінчуючи командирами корпусів та дивізій. Тут важливо зауважити, що такі зміни відбувались від постійного зниження видатків як на національну оборону, так і на утримання збройних сил.

Починаючи з 1996 р. за дорученням Президента України, було здійснено Державну програму, яка мала на меті розбудову та розвиток збройних сил України терміном до 2005 р. Це був перший документ, який містив у собі основні напрями та завдання військового будівництва. Завдяки затвердженню у січні 1997 р. Державної програми, яка мала термін розбудови Збройних Сил України до 2005 р., розпочинається новий етап розбудови Збройних Сил України.

Завдяки досвіду попереднього періоду вдалося досягти досить позитивних результатів практично на всіх напрямках військового будівництва. Було розроблено величезну частину нормативних документів у сфері оборони й розбудови армії. За 1997–2000 рр. було прийнято 25 законодавчих актів, проте варто відзначити 1999 р., коли було прийнято законів більше, ніж за всі попередні роки.

Характеризуючи ці законодавчі акти, варто зазначити такі, як: організація оборони держави, правовий режим воєнного та надзвичайного стану, соціальний захист військовослужбовців та їх родин тощо. Були розгорнуті стратегії щодо миротворчих діяльностей на міжнародній арені. Досить ефективною стала система управління Збройними Силами.

Починаючи з 1998 р. була впроваджена нова система військово-адміністративного розподілу території держави. При створенні оперативного командування було доведено ефективність, спроможність та забезпечення різновидності сил у інтересах обо-

рони держави. Досить велика увага приділялась засобам зв'язку та основним елементам управління Збройними Силами.

Загалом треба наголосити, що впродовж 1997–1999 рр. заплановані завдання Державних програм по розвитку Збройних Сил України уможливили створити надійну основу. Але останні суттєві зміни у воєнно-політичній обстановці та світі (2001–2005) стали приводом до більш точного та сучасного підходу, доброго озброєння, всебічно забезпечених і навчених військ, однак не занадто обтяжливими для держави.

Що ж стосується третього етапу, зокрема йде мова про реформування та розвиток Збройних Сил України, то характерною його ознакою є вдосконалення раніше створених елементів за рахунок набутого досвіду, враховуючи всі помилки (Корнієнко та ін., 2002, с. 22–24), а також в умовах російсько-української війни, використання західного озброєння, впровадження стандартів НАТО.

Висновки. В умовах російсько-української війни визначним чинником суверенітету, і територіальної цілісності незалежної України є Українські Збройні Сили, які пройшли складний багатосторонній шлях становлення і розвитку.

Набуваючи досвід у горнилі війни, Збройні Сили України удосконалюють злагодженість і взаємодію військових підрозділів, оволодівають досвідом країн НАТО, впроваджують сучасні військові технології. У російсько-українській війні Збройні Сили України захищають цивілізаційний вибір українського народу – демократію і Європейське майбутнє.

Джерела та література

- Апанович, О.М.** (2004). *Збройні сили України першої половини XVIII ст.* Дніпропетровськ: Січ.
- Єрмоленко, А.Б.** (2006). *Збройні Сили України як елемент воєнної організації держави.* (Автореф. дис. ... канд. екон. наук). Київ.
- Кожин, Б.Б.** (Ред.). (2001). *Шануймося, панове офіцери. До 10-річчя Спілки офіцерів України 1991–2001 рр.:* документально-публіцистичний нарис. Київ: Варта.
- Колесник, І.І.** (2013). *Українська історіографія: концептуальна історія.* Київ: Фелікс.
- Корнієнко, О.Г., Слободянюк, О.В., & Ярошенко, М.Б.** (2002). *Загальновійськова підготовка:* підручник. Тернопіль: Укрмедкнига.

- Мина, Ж.В.** (2000). Збройні сили Директорії на початку її існування (листопад 1918 р. – травень 1919 р.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. «Держава та армія», 408, 49–55. Львів. Взято 14 січня 2022 р. з <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9204/1/06.pdf>.
- Рафальський, О.О., Калакура, Я.С., Коцур, В.П., Юрій, М.Ф.** (2020). *Антропологічний код української культури і цивілізації* (Кн. 2). Київ.

References

- Arapovych, O.M.** (2004). *Zbroini syly Ukrainy pershoi polovyny XVIII st. [The Armed Forces of Ukraine in the first half of the eighteenth century]*. Dnipropetrovsk: Sich [in Ukrainian].
- Yermolenko, A.B.** (2006). *Zbroini Syly Ukrainy yak element voiennoi orhanizatsii derzhavy [The Armed Forces of Ukraine as an element of the military organization of the state]*. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Kozhyn, V.B.** (Ed.). (2001). *Shanuimosia, panove ofitsery. Do 10-richchia Spilky ofitseriv Ukrainy 1991–2001 rr.: dokumentalno-publitsystychni narys [Respectfully, officers. To the 10th anniversary of the Union Officers of Ukraine in 1991: Documentary and journalistic essay]*. Kyiv: Varta [in Ukrainian].
- Kolesnyk, I.I.** (2013). *Ukrainska istoriohrafia: kontseptualna istoriia [Ukrainian historiography: conceptual history]*. Kyiv: Feliks [in Ukrainian].
- Korniienko, O.H., Slobodianiuk, O.V., & Yaroshenko, M.B.** (2002). *Zahalnoviiskova pidhotovka [Military preparation]*. Ternopil: Ukrmedknyha [in Ukrainian].
- Myна, Zh.V.** (2000). Zbroini syly Dyrektorii na pochatku yii isnuvannia (lystopad 1918 r. – traven 1919 r.) [The Armed Forces of the Directory at the beginning of its existence (November 1918 – May 1919)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. «Derzhava ta armii» – *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*. "State and Army", 408, 49–55. Lviv. Retrieved January 14, 2022, from <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9204/1/06.pdf> [in Ukrainian].
- Rafalskyi, O.O., Kalakura, Ya.S., Kotsur, V.P., Yurii, M.F.** (2020). *Antropolohichniy kod ukrainskoi kultury i tsyvilizatsii [Anthropological code of Ukrainian culture and civilization]*. (Vol. 2) [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 18.02.2022 р.
Стаття рекомендована до друку 17.03.2022 р.*